

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII

м. К и ї в
23 січня 2020 року
№ 1-р/2020

Справа № 1-5/2018(746/15)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Тупицького Олександра Миколайовича – головуючого,
Головатого Сергія Петровича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Завгородньої Ірини Миколаївни,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Лемака Василя Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича – доповідача,
Філюка Петра Тодосьовича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III

„Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 22, ст. 145).

Заслухавши суддю-доповідача Сліденка І.Д., пояснення представників суб'єкта права на конституційне подання – 49 народних депутатів України – Долженкова О.В. та Королевської Н.Ю., Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Селіванова А.О., заступника Міністра соціальної політики України Мушиніна В.В., першого заступника Голови правління Пенсійного фонду України Шамбіра М.І., заступника голови ради Всеукраїнської громадської організації „Всеукраїнська асоціація пенсіонерів“ Ходаківського М.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. До Конституційного Суду України звернулися 49 народних депутатів України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII (далі – Закон № 213).

На думку народних депутатів України, Верховна Рада України, приймаючи Закон № 213, яким були внесені зміни до низки законів України, допустила звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод осіб шляхом скасування та обмеження наданих державою соціальних прав, гарантій, пільг, компенсацій.

Автори клопотання вважають, що такі дії єдиного органу законодавчої влади в Україні не узгоджуються з положеннями частини другої статті 8, статті 21, частин другої, третьої статті 22, статті 24, частини першої статті 46, частини першої статті 58, частини першої статті 126 Конституції України.

2. Конституційний Суд України Ухвалою від 13 січня 2016 року № 1-у/2016 відкрив конституційне провадження у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) таких положень:

– статті 13, частини другої статті 14, пунктів „б“–„г“ статті 54 Закону України „Про пенсійне забезпечення“ від 5 листопада 1991 року № 1788–ХІІ (далі – Закон № 1788) зі змінами, внесеними Законом № 213;

– частини третьої статті 42 Закону України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування“ від 9 липня 2003 року № 1058–ІV (далі – Закон № 1058) зі змінами, внесеними Законом № 213;

– абзацу третього пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи“ від 8 липня 2011 року № 3668–VІ (далі – Закон № 3668) зі змінами, внесеними Законом № 213;

– частин третьої, четвертої статті 141 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 7 липня 2010 року № 2453–VІ (далі – Закон № 2453) зі змінами, внесеними Законом № 213;

– пункту 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213.

Отже, предметом конституційного контролю у цій справі є стаття 13, частина друга статті 14, пункти „б“–„г“ статті 54 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, частина третя статті 42 Закону № 1058 у редакції Закону № 213, абзац третій пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 3668 у редакції Закону № 213, частини третя, четверта

статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 213, пункт 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213.

3. Вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. У Конституції України встановлено, що Україна є правовою державою (стаття 1); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8).

За юридичною позицією Конституційного Суду України верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність (абзац другий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018).

Враховуючи зміст статті 8 Конституції України, розвиваючи практику Конституційного Суду України, верховенство права слід розуміти, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади.

Верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, у тому числі, в контексті основоположних таких його складових, як принцип законності, принцип поділу влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду.

Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року у Доповіді „Верховенство права“ вказала, що основними критеріями розуміння верховенства права, зокрема, є: доступність закону (закон має бути зрозумілим, чітким та передбачуваним), питання юридичних прав мають бути вирішені нормами права, а не на основі дискреції; рівність перед законом, влада має

здійснюватись у правомірний, справедливий та розумний спосіб; елементами верховенства права є: законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; юридична визначеність; заборона свавілля; рівність перед законом.

У такому контексті верховенство права означає, що органи державної влади не можуть діяти свавільно та зобов'язані дотримуватись правил, які даватимуть можливість передбачити заходи, що будуть застосовані в конкретних правовідносинах. На підставі зазначеного особа може передбачати й планувати свої дії та розраховувати на очікуваний результат.

3.2. „Одним із елементів конституційного принципу верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями; обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної“ (абзац шостий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018).

Юридична визначеність є ключовою у питанні розуміння верховенства права; держава зобов'язана дотримуватися та застосовувати у прогнозований і послідовний спосіб ті закони, які вона ввела в дію; юридична визначеність передбачає, що норми права повинні бути зрозумілими і точними, а також спрямованими на забезпечення постійної прогнозованості ситуацій і правових відносин; юридична визначеність означає також, що необхідно у цілому дотримуватися зобов'язань або обіцянок, які взяла на себе держава перед людьми (поняття „легітимні очікування“) (Доповідь „Верховенство права“, схвалена Європейською Комісією „За демократію через право“ (Венеційською Комісією) на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року).

Принцип юридичної визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності норм права, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності (абзац шостий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017).

У контексті статті 8 Конституції України юридична визначеність забезпечує адаптацію суб'єкта правозастосування до нормативних умов правової дійсності та його впевненість у своєму правовому становищі, а також захист від свавільного втручання з боку держави у сферу його прав.

Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (легітимні очікування).

Таким чином, юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа залежно від обставин повинна мати можливість орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних юридичних наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права.

4. Суб'єкт права на конституційне подання звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) пункт 2 розділу I Закону № 213, яким, зокрема, внесено зміни до статті 13, частини другої статті 14, пунктів „б“–„г“ статті 54 Закону № 1788.

4.1. Статтею 13 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, передбачено, зокрема, що на пільгових умовах мають право на пенсію за віком, незалежно від місця останньої роботи:

а) працівники, зайняті повний робочий день на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, – за списком № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджуваним Кабінетом Міністрів України, і за результатами атестації робочих місць – після досягнення 50 років і при стажі роботи не менше 25 років у чоловіків, з них не менше 10 років на зазначених роботах, і не менше 20 років у жінок, з них не менше 7 років 6 місяців на зазначених роботах;

б) працівники, зайняті повний робочий день на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці, – за списком № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджуваним Кабінетом Міністрів України, і за результатами атестації робочих місць – після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 30 років у чоловіків, з них не менше 12 років 6 місяців на зазначених роботах, і не менше 25 років у жінок, з них не менше 10 років на зазначених роботах;

в) трактористи-машиністи, безпосередньо зайняті у виробництві сільськогосподарської продукції в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства, – чоловіки після досягнення 55 років і при загальному стажі роботи не менше 30 років, з них не менше 20 років на зазначеній роботі;

г) жінки, які працюють трактористами-машиністами, машиністами будівельних, шляхових і вантажно-розвантажувальних машин, змонтованих на базі тракторів і екскаваторів, – після досягнення 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, з них не менше 15 років на зазначеній роботі;

д) жінки, які працюють доярками (операторами машинного доїння), свинарками-операторами в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства, – після досягнення 55 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років за умови виконання встановлених норм обслуговування;

е) жінки, зайняті протягом повного сезону на вирощуванні, збиранні та післязбиральній обробці тютюну, – після досягнення 55 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років;

є) робітниці текстильного виробництва, зайняті на верстатах і машинах, – за списком виробництв і професій, затверджуваним у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, – після досягнення 55 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років;

ж) жінки, які працюють у сільськогосподарському виробництві та виховали п'ятеро і більше дітей, – незалежно від віку і трудового стажу, в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України;

з) водії міського пасажирського транспорту (автобусів, тролейбусів, трамваїв) і великовагових автомобілів, зайнятих у технологічному процесі важких і шкідливих виробництв, після досягнення 55 років і при стажі роботи: для чоловіків – не менше 30 років, у тому числі на зазначеній роботі не менше 12 років 6 місяців; для жінок – не менше 25 років, у тому числі на зазначеній роботі не менше 10 років.

Статтею 13 Закону № 1788 до внесення змін Законом № 213 було передбачено зменшення пенсійного віку для чоловіків і жінок стосовно загального пенсійного віку (60 років для чоловіків і 55 років для жінок) з урахуванням різниці між пенсійним віком у чоловіків і жінок на 10 років для працівників, зайнятих повний робочий день на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, та на 5 років для працівників, зайнятих повний робочий день на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці; зменшення пенсійного віку та стажу для чоловіків і жінок стосовно загального пенсійного віку з урахуванням різниці між пенсійним віком у чоловіків і жінок на 5 років.

Отже, у статті 13 Закону № 1788 до внесення змін Законом № 213 було встановлено такий пенсійний вік: у пункті „а“ для чоловіків – 50 років, для жінок – 45 років; у пунктах „б“–„з“ для чоловіків – 55 років, для жінок – 50 років.

У Законі № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, збережено вказану пропорцію щодо зменшення пенсійного віку для чоловіків і жінок стосовно загального пенсійного віку без урахування різниці між пенсійним

віком для чоловіків і жінок. У частині першій статті 13 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, встановлено однаковий пенсійний вік для чоловіків та жінок, а саме: у пункті „а“ – 50 років (на 10 років менше, ніж загальний пенсійний вік), у пунктах „б“–„з“ – 55 років (на 5 років менше, ніж загальний пенсійний вік).

Таким чином, статтею 13 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, передбачено поетапне збільшення пенсійного віку та стажу для працівників, зайнятих на роботах, визначених у цих нормах.

4.2. Частиною другою статті 14 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, закріплено, що при наявності стажу на підземних роботах менше 10 років у чоловіків і менше 7 років 6 місяців у жінок за кожний повний рік цих робіт пенсійний вік, встановлений статтею 26 Закону № 1058, знижується на 1 рік.

Наведена норма є відсильною, оскільки визначає пенсійний вік для певної категорії працівників при наявності стажу роботи виходячи із загального пенсійного віку, встановленого іншим законом. Отже, за відсутності необхідного стажу пенсійний вік вказаних категорій працівників знижується за кожний повний рік відповідних робіт на 1 рік від загального пенсійного віку.

До внесення змін Законом № 213 положеннями частини другої статті 14 Закону № 1788 було визначено, що при наявності стажу на підземних роботах менше 10 років у чоловіків і менше 7 років 6 місяців у жінок за кожний повний рік цих робіт пенсійний вік, передбачений статтею 12 Закону № 1788, знижується на 1 рік.

Згідно зі статтею 12 Закону № 1788 право на пенсію за віком мають чоловіки – після досягнення 60 років і при стажі роботи не менше 25 років, жінки – після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 20 років.

Отже, пунктом 2 розділу I Закону № 213 для працівників, зайнятих на підземних і відкритих гірничих роботах та в металургії, підвищено вік виходу на пенсію на пільгових умовах на 5 років.

4.3. Пунктами „б“–„г“ статті 54 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, передбачено, що право на пенсію за вислугу років мають певні категорії робітників і службовців авіації, незалежно від відомчої підпорядкованості підприємств, установ і організацій, в яких вони зайняті, зокрема:

«б) працівники, які здійснюють управління повітряним рухом і мають свідоцтво диспетчера, після досягнення 50 років і при стажі роботи:

для чоловіків – не менше 25 років, з них не менше 12 років 6 місяців роботи по безпосередньому управлінню польотами повітряних суден;

для жінок – не менше 22 років 6 місяців, з них не менше 10 років роботи по безпосередньому управлінню польотами повітряних суден.

До досягнення віку, встановленого абзацом першим цього пункту, право на пенсію за вислугу років мають жінки 1975 року народження і старші після досягнення ними віку, встановленого абзацами третім – тринадцятим пункту „а“ частини першої статті 13 цього Закону.

Зазначені працівники, звільнені від роботи по безпосередньому управлінню польотами повітряних суден за станом здоров'я (через хворобу), за наявності вислуги років – не менше 10 років у чоловіків і у жінок не менше 7 років 6 місяців мають право на пенсію пропорційно відпрацьованому часу.

У вислугу років працівникам, які здійснюють управління повітряним рухом, зараховується також робота, зазначена у пункті „а“ цієї статті»;

«в) інженерно-технічний склад – за переліком посад і робіт, що затверджується в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України, після досягнення 55 років і стажі роботи:

для чоловіків – не менше 30 років, з них не менше 20 років на зазначених посадах;

для жінок – не менше 25 років, з них не менше 15 років на зазначених посадах.

У вислугу років працівникам інженерно-технічного складу зараховується також робота, зазначена у пунктах „а“ і „б“ цієї статті.

За відсутності стажу роботи, встановленого абзацами другим і третім цього пункту, у період до 1 квітня 2024 року право на пенсію за вислугу років надається за наявності стажу роботи, встановленого абзацами п'ятнадцятим – двадцять третім пункту „б“ частини першої статті 13 цього Закону.

До досягнення віку, встановленого абзацом першим цього пункту, право на пенсію за вислугу років мають жінки 1970 року народження і старші після досягнення ними віку, встановленого абзацами третім – тринадцятим пункту „б“ частини першої статті 13 цього Закону;

г) бортпровідники:

чоловіки – після досягнення 55 років і при загальному стажі роботи не менше 30 років, з них не менше 15 років як бортпровідник;

жінки – після досягнення 50 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, з них не менше 10 років як бортпровідниця.

За відсутності стажу роботи, встановленого абзацами другим і третім цього пункту, у період до 1 квітня 2024 року право на пенсію за вислугу років надається за наявності стажу роботи, встановленого абзацами п'ятнадцятим – двадцять третім пункту „б“ частини першої статті 13 цього Закону.

До досягнення віку, встановленого абзацом третім цього пункту, право на пенсію за вислугу років мають жінки 1975 року народження і старші після досягнення ними віку, встановленого абзацами третім – тринадцятим пункту „а“ частини першої статті 13 цього Закону».

Отже, пунктами „б“, „г“ статті 54 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, передбачено поетапне підвищення віку виходу на пенсію

на 5 років та стажу роботи для певних категорій працівників і службовців авіації.

4.4. Перевіряючи статтю 13, частину другу статті 14, пункти „б“–„г“ статті 54 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, на відповідність Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

Вказаними положеннями Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, передбачено поетапне підвищення на 5 років віку виходу на пенсію на пільгових умовах з урахуванням відповідного стажу роботи та на пенсію за вислугу років.

Згідно зі статтею 13, частиною другою статті 14, пунктами „б“–„г“ статті 54 Закону № 1788 у редакції до внесення змін Законом № 213 у осіб, які належать до категорій працівників, вказаних у цих нормах, виникли легітимні очікування щодо реалізації права виходу на пенсію. Однак оспорюваними положеннями Закону № 213 змінено нормативне регулювання призначення пенсій таким особам.

Конституційний Суд України, дослідивши правовідносини, пов'язані зі змінами підстав реалізації права на пенсію на пільгових умовах з урахуванням відповідного стажу роботи та на пенсію за вислугу років, зазначає, що ці зміни вплинули на очікування осіб стосовно настання юридичних наслідків, пов'язаних із реалізацією права виходу на пенсію.

Отже, особи, що належать до певної категорії працівників, були учасниками правовідносин, у яких вони об'єктивно передбачали настання відповідних наслідків, а саме призначення пенсій, тобто їх легітимні очікування були пов'язані саме з положеннями Закону № 1788 у редакції до внесення змін Законом № 213. Отже, зміна умов призначення пенсій особам, які належать до певної категорії працівників, з урахуванням наявності відповідного стажу роботи, призвела до такого нормативного регулювання призначення пенсій, яке суттєво вплинуло на очікування вказаних осіб, погіршило їх юридичне становище стосовно права на призначення пенсій, що має реалізовуватися при

зміні нормативного регулювання лише у разі справедливого поліпшення умов праці та впевненості у настанні відповідних юридичних наслідків, пов'язаних із реалізацією права виходу на пенсію.

Таким чином, стаття 13, частина друга статті 14, пункти „б“–„г“ статті 54 Закону № 1788 зі змінами, внесеними Законом № 213, якими передбачено поетапне підвищення на 5 років віку виходу на пенсію на пільгових умовах з урахуванням відповідного стажу роботи та на пенсію за вислугу років для працівників, визначених у вказаних нормах, порушують легітимні очікування таких осіб, а отже, суперечать частині першій статті 8 Конституції України, тобто порушують принцип верховенства права, складовою якого є юридична визначеність.

5. Згідно з частиною четвертою статті 63 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Велика палата Конституційного Суду України закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 62 цього закону.

Конституційний Суд України вважає, що є підстави для закриття конституційного провадження у справі в частині, що стосується тверджень народних депутатів України про неконституційність частини третьої статті 42 Закону № 1058 у редакції Закону № 213, частин третьої, четвертої статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 213, абзацу третього пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 3668 у редакції Закону № 213, пункту 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213, з огляду на таке.

5.1. Автори клопотання порушили перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності)

частини третьої статті 42 Закону № 1058 у редакції Закону № 213, якою було передбачено таке:

„3. Тимчасово, у період з 1 квітня 2015 року по 31 грудня 2015 року, у разі збільшення розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом, підвищується розмір пенсії, обчислений відповідно до статті 28 цього Закону. Перерахунок пенсії проводиться з дня встановлення нового розміру прожиткового мінімуму.

З 1 січня 2016 року у разі збільшення розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом, підвищується розмір пенсії, обчислений відповідно до статті 28 цього Закону (крім пенсіонерів, які працюють (провадять діяльність, пов'язану з отриманням доходу, що є базою нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування). Перерахунок пенсії проводиться з дня встановлення нового розміру прожиткового мінімуму. Пенсіонерам, які працюють (провадять діяльність, пов'язану з отриманням доходу, що є базою нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування), після звільнення з роботи або припинення такої діяльності пенсія перераховується з урахуванням прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом на дату звільнення з роботи або припинення такої діяльності“.

За частиною третьою статті 51 Закону України „Про Конституційний Суд України“ у конституційному поданні щодо конституційності акта (його окремих положень) має зазначатися, зокрема, обґрунтування тверджень щодо неконституційності акта або його окремих положень.

Проаналізувавши конституційне подання, Конституційний Суд України дійшов висновку, що автори клопотання не навели обґрунтування тверджень щодо неконституційності частини третьої статті 42 Закону № 1058 у редакції Закону № 213.

Крім того, положення абзацу першого частини третьої статті 42 Закону № 1058 у редакції Закону № 213 мали тимчасовий характер, тобто діяли

з 1 квітня 2015 року по 31 грудня 2015 року. Абзац другий частини третьої статті 42 Закону № 1058 викладено в новій редакції відповідно до Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій“ від 3 жовтня 2017 року № 2148–VIII. Отже, абзац другий частини третьої статті 42 Закону № 1058 у редакції Закону № 213 втратив чинність.

Таким чином, є підстави для закриття конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктами 3, 5 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом; втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

5.2. Суб'єкт права на конституційне подання порушив перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 213, за якою щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 60 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді.

Конституційний Суд України Рішенням від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 визнав вказане положення Закону № 2453 у редакції Закону № 213 неконституційним, і воно втратило чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України зазначеного рішення.

У конституційному поданні також міститься твердження щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) частини четвертої статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 213, згідно з якою умови та порядок перерахунку раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання суддів Конституційного Суду України визначаються Кабінетом Міністрів України.

Згідно з пунктом 36 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII, який набрав чинності 30 вересня 2016 року, з дня набрання чинності цим законом та до внесення відповідних змін до законодавства про Конституційний Суд України, зокрема, розмір щомісячного довічного грошового утримання судді Конституційного Суду України визначається відповідно до Закону № 2453.

Законом України „Про Конституційний Суд України“ врегульовано питання розміру щомісячного довічного грошового утримання судді Конституційного Суду України. З огляду на це частина четверта статті 141 Закону № 2453 у редакції Закону № 213 втратила чинність.

Отже, є підстави для закриття конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктами 5, 6 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України; наявність рішення Конституційного Суду України щодо того самого предмета конституційного подання.

5.3. Народні депутати України стверджують, що абзац третій пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 3668 у редакції Закону № 213, пункт 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213 є такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

За частиною третьою статті 51 Закону України „Про Конституційний Суд України“ у конституційному поданні щодо конституційності акта (його окремих положень) має зазначатися акт (його конкретні положення), що належить перевірити на відповідність Конституції України.

Згідно з абзацом третім пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 3668 у редакції Закону № 213 порядок виплати пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) працюючим пенсіонерам

встановлюється законодавством незалежно від дати призначення пенсії (щомісячного довічного грошового утримання). Тобто у вказаній нормі йдеться про порядок виплати пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) працюючим пенсіонерам, встановлений законодавством у цілому, без конкретизації.

Пунктом 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213 визначено, що порядок виплати пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) працюючим пенсіонерам, встановлений Законом № 213, поширюється на пенсіонерів (отримувачів щомісячного довічного грошового утримання) незалежно від часу призначення пенсії. Тобто у зазначеній нормі йдеться про порядок виплати пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) працюючим пенсіонерам, встановлений Законом № 213 у цілому, без конкретизації.

З огляду на викладене Конституційний Суд України констатує, що абзац третій пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 3668 у редакції Закону № 213, пункт 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213 є загальними і безпосередньо не встановлюють порядку виплати пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) працюючим пенсіонерам.

Конституційний Суд України зауважує, що за частиною третьою статті 51 Закону України „Про Конституційний Суд України“ у конституційному поданні щодо конституційності акта (його окремих положень) зазначається акт (його конкретні положення), що належить перевірити на відповідність Конституції України. Зважаючи на те, що в конституційному поданні не порушено питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) конкретних положень акта, які стосуються порядку виплати пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) працюючим пенсіонерам, Конституційний Суд України вважає неможливою перевірку абзацу третього пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 3668 у редакції Закону № 213, пункту 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213 на відповідність Конституції України (конституційність).

Наведене є підставою для закриття конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 3 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 51, 62, 63, 65, 66, 69, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), статтю 13, частину другу статті 14, пункти „б“–„г“ статті 54 Закону України „Про пенсійне забезпечення“ від 5 листопада 1991 року № 1788–ХІІ зі змінами, внесеними Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII.

2. Стаття 13, частина друга статті 14, пункти „б“–„г“ статті 54 Закону України „Про пенсійне забезпечення“ від 5 листопада 1991 року № 1788–ХІІ зі змінами, внесеними Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Застосуванню підлягають стаття 13, частина друга статті 14, пункти „б“–„г“ статті 54 Закону України „Про пенсійне забезпечення“ від 5 листопада 1991 року № 1788–ХІІ в редакції до внесення змін Законом

України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII для осіб, які працювали до 1 квітня 2015 року на посадах, визначених у вказаних нормах, а саме:

„На пільгових умовах мають право на пенсію за віком, незалежно від місця останньої роботи:

а) працівники, зайняті повний робочий день на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, – за списком № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджуваним Кабінетом Міністрів України, і за результатами атестації робочих місць:

чоловіки – після досягнення 50 років і при стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 10 років на зазначених роботах;

жінки – після досягнення 45 років і при стажі роботи не менше 15 років, з них не менше 7 років 6 місяців на зазначених роботах.

Працівникам, які мають не менше половини стажу роботи із особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, пенсії на пільгових умовах призначаються із зменшенням віку, передбаченого статтею 12 цього Закону, на 1 рік за кожний повний рік такої роботи чоловікам і на 1 рік 4 місяці – жінкам;

б) працівники, зайняті повний робочий день на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці, – за списком № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджуваним Кабінетом Міністрів України, і за результатами атестації робочих місць:

чоловіки – після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 25 років, з них не менше 12 років 6 місяців на зазначених роботах;

жінки – після досягнення 50 років і при стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 10 років на зазначених роботах.

Працівникам, які мають не менше половини стажу роботи із шкідливими і важкими умовами праці, пенсії на пільгових умовах призначаються із зменшенням віку, передбаченого статтею 12 цього Закону, на 1 рік за кожні 2 роки 6 місяців такої роботи чоловікам і за кожні 2 роки такої роботи – жінкам;

в) трактористи-машиністи, безпосередньо зайняті у виробництві сільськогосподарської продукції в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства, – чоловіки після досягнення 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, з них не менше 20 років на зазначеній роботі;

г) жінки, які працюють трактористами-машиністами, машиністами будівельних, шляхових і вантажно-розвантажувальних машин, змонтованих на базі тракторів і екскаваторів, – після досягнення 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 15 років на зазначеній роботі;

д) жінки, які працюють доярками (операторами машинного доїння), свинарками-операторами в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства, – після досягнення 50 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років за умови виконання встановлених норм обслуговування.

Норми обслуговування для цих цілей встановлюються в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України;

е) жінки, зайняті протягом повного сезону на вирощуванні, збиранні та післязбиральній обробці тютюну, – після досягнення 50 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років;

є) робітниці текстильного виробництва, зайняті на верстатах і машинах, – за списком виробництв і професій, затверджуваним у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, – після досягнення 50 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років;

ж) жінки, які працюють у сільськогосподарському виробництві та виховали п'ятеро і більше дітей, – незалежно від віку і трудового стажу, в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України;

з) водії міського пасажирського транспорту (автобусів, тролейбусів, трамваїв) і великовагових автомобілів, зайнятих у технологічному процесі важких і шкідливих виробництв:

чоловіки – після досягнення 55 років і при стажі роботи 25 років, в тому числі на зазначеній роботі не менше 12 років 6 місяців;

жінки – після досягнення 50 років і при стажі роботи 20 років, в тому числі на зазначеній роботі не менше 10 років.

Працівникам інших виробництв, професій та посад дострокові пенсії залежно від умов праці (але не раніш як після досягнення 55 років чоловіками і 50 років жінками) можуть встановлюватися за результатами атестації робочих місць за рахунок коштів підприємств та організацій, призначених на оплату праці, які перераховуються до Пенсійного фонду України на виплату пенсій до досягнення працівником пенсійного віку, передбаченого статтею 12 цього Закону.

Порядок пенсійного забезпечення осіб, які працювали до введення в дію цього Закону на роботах із шкідливими і важкими умовами праці, передбачених законодавством, що діяло раніше, визначається статтею 100 даного Закону.

Контроль за правильністю застосування списків на пільгове пенсійне забезпечення і якістю проведення атестації робочих місць на підприємствах та в організаціях, підготовка пропозицій щодо вдосконалення цих списків покладаються на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю“ (стаття 13);

„При наявності стажу на підземних роботах менше 10 років у чоловіків і менше 7 років 6 місяців у жінок за кожний повний рік цих робіт пенсійний вік, передбачений статтею 12 цього Закону, знижується на 1 рік“ (стаття 14);

«б) працівники, які здійснюють управління повітряним рухом і мають свідоцтво диспетчера:

чоловіки – після досягнення 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 12 років 6 місяців роботи по безпосередньому управлінню польотами повітряних суден;

жінки – після досягнення 45 років і при загальному стажі роботи не менше 17 років 6 місяців, з них не менше 10 років роботи по безпосередньому управлінню польотами повітряних суден.

Зазначені працівники, звільнені від роботи по безпосередньому управлінню польотами повітряних суден за станом здоров'я (через хворобу), при наявності вислуги років у чоловіків не менше 10 років і у жінок не менше 7 років 6 місяців мають право на пенсію пропорційно відпрацьованому часу.

У вислугу років працівникам, які здійснюють управління повітряним рухом, зараховується також робота, зазначена у пункті „а“ цієї статті.

Працівники, які здійснюють управління повітряним рухом і мають посвідчення (диспетчери, старші диспетчери, керівники польотів), мають право на пенсію незалежно від віку, якщо вони були зайняті на цих роботах:

чоловіки – не менше 20 років;

жінки – не менше 17 років 6 місяців.

Порядок обчислення строків вислуги для призначення їм пенсій затверджується Кабінетом Міністрів України;

в) інженерно-технічний склад – за переліком посад і робіт, що затверджується в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України:

чоловіки – після досягнення 55 років і при загальному стажі роботи в цивільній авіації не менше 25 років, з них не менше 20 років на зазначених посадах;

жінки – після досягнення 50 років і при загальному стажі роботи в цивільній авіації не менше 20 років, з них не менше 15 років на зазначених посадах.

У вислугу років працівникам інженерно-технічного складу зараховується також робота, зазначена в пунктах „а“ і „б“ цієї статті;

г) бортпровідники:

чоловіки – після досягнення 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, з них не менше 15 років як бортпровідник;

жінки – після досягнення 45 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 10 років як бортпровідниця» (пункти „б“–„г“ статті 54).

4. Закрити конституційне провадження у справі в частині перевірки на відповідність Конституції України (конституційність):

– частини третьої статті 42 Закону України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування“ від 9 липня 2003 року № 1058–IV у редакції Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII на підставі пунктів 3, 5 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом; втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України;

– частин третьої, четвертої статті 141 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 7 липня 2010 року № 2453–VI у редакції Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII на підставі пунктів 5, 6 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України; наявність рішення Конституційного Суду України щодо того самого предмета конституційного подання;

– абзацу третього пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи“ від 8 липня 2011 року № 3668–VI у редакції Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII, пункту 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII на підставі пункту 3 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ